

Korelaty dyspozycyjnych wizerunków krajów. Analiza danych zagregowanych

Oleg Gorbaniuk

Instytut Psychologii, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Na podstawie agregacji danych zebranych od 279 osób w wieku 16–70 lat, które opisywały 40 krajów za pomocą listy przymiotników dyspozycyjnych (Gorbaniuk, Omiotek, 2011), ustalono, że na poziomie indywidualnym i kulturowym wymiary percepcji/dyferencjacji wizerunków krajów są identyczne: agresywność, kompetencja i spontaniczność. Wyodrębniona struktura na poziomie kulturowym tłumaczy 87% wariacji wizerunków krajów oraz 92% wariacji zagregowanej postawy wobec kraju. Wizerunki krajów skorelowano z dostępnymi wskaźnikami makropsychologicznymi, makrospołecznymi, makroekonomicznymi oraz ogólnościowymi indeksami rozwoju. Wyniki analiz na poziomie kulturowym wskazują na względnie wysoką trafność percepcji krajów przez Polaków, co ma uzasadnienie w obiektywnych makro wskaźnikach.

Słowa kluczowe: *wizerunek kraju*, „osobowość” kraju, *analiza kulturowa*, *wymiary kulturowe*, *wskaźniki makroekonomiczne*, *ogólnościowe indeksy*

Procesy spontanicznego wnioskowania dyspozycyjnego są zaliczane do podstawowych w percepcji świata społecznego, pełnią ważną funkcję wyjaśniającą przyczyny obserwowanych zdarzeń oraz dostarczają subiektywnego poczucia przewidywalności zachowań obiektów społecznych. Kraje stanowią jeden z wielu przykładów takich obiektów atrybucji dyspozycyjnej – jako pojedynczych obiektów niesprowadzalnych do sumy lub średniej jego obywateli. Problem najważniejszych wymiarów percepcji krajów na poziomie indywidualnym został rozstrzygnięty w poprzednich badaniach autora (Gorbaniuk, Omiotek, 2011). Ustalono, że wspólnymi wymiarami percepcji krajów w kategoriach atrybutów dyspozycyjnych są wymiary spontaniczności, kompetencji i agresywności. Oprócz perspektywy indywidualnej osobnym przedmiotem analiz może być perspektywa kulturowa/ekologiczna, która w przypadku badań międzykulturowych polega na porównaniu średnich wyników dla różnych kultur/krajów traktowanych jako przypadki w analizach statystycznych.

W literaturze z tego obszaru nauk społecznych znajdziemy wiele przykładów takich badań.

W pierwszej kolejności warto wspomnieć o serii badań, w których dokonywano porównań profili cech psychologicznych obliczonych dla różnych kultur z różnych krajów (np. McCrae i in., 2005a) lub też porównywano profile cech psychologicznych w ramach tego samego kraju, ale obliczonych dla różnych jego regionów, jak w przypadku np. Rosji (Allik i in., 2009). W badaniach, traktujących jako punkt wyjścia pięcioczynnikowy model osobowości (PMO) Costy i McCrae, przedmiotem analiz były dane pochodzące nie tylko z samoopisów (McCrae i in., 2005a), lecz także osobno przeanalizowano dane pochodzące z opisów osób znanych obserwatorowi (McCrae i in., 2005b) oraz opisy prototypowych przedstawicieli swojego narodu, które określano jako stereotypy charakteru narodowego (Terracciano i in., 2005). Nie są one wolne od licznych wad metodologicznych, np. dyskusyjne jest założenie Terracciano i jego współpracowników (2005), że autostereotypy charakteru narodowego różnią się między sobą w zakresie tych samych wymiarów, co postrzeganie przez ludzi własnych dyspozycji.

Oprócz badań opartych na PMO mamy podobne porównania międzykulturowe oparte na modelu cech temperamentu EPQ (van Hemert, van de Vijver, Poortinga, Georgas, 2002). Ich wadą jest tzw. odwrotna pułapka

Oleg Gorbaniuk, Instytut Psychologii, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, al. Raclawickie 14, 20–950 Lublin, adres e-mail: oleg.gorbaniuk@gmail.pl

Autor dziękuje recenzentom artykułu, którzy zasugerowali kierunek udoskonalenia tekstu i wzbogacenia go o nowe analizy na poziomie kulturowym.

ekologiczna, polegająca na ukrytym założeniu, że kultury/kraje różnią się w zakresie tych samych wymiarów, w ramach których występują różnice pomiędzy jednostkami wewnątrz tychże kultur.

Osobną grupę badań międzykulturowych stanowią projekty, których celem było ustalenie wymiarów dyferencjacji kultur w zakresie przekonań, postaw i wartości. Do najbardziej znanych spośród nich zaliczają się pionierskie badania Hofstede'a (2001), projekt GLOBE (House, Hanges, Javidan, Dorfman, Gupta, 2004), badania nad wartościami Ingleharta i Oysermana (2004) oraz badania nad aksjomatami społecznymi Bonda i jego współpracowników (2004). W wyniku analizy czynnikowej dużej liczby danych, których kryteria selekcji nie opierały się wprawdzie na żadnych przesłankach teoretycznych, Hofstede (2001) wyodrębnił pięć wymiarów, które wyjaśniały najważniejsze różnice między 53 krajami uwzględnionymi w pierwszej fazie badań: dystans władzy (akceptacja różnic w statusie społecznym), indywidualizm (przedkładanie Ja ponad rodzinę i grupę), męskość (przedkładanie orientacji egoistycznej nad relacjami interpersonalnymi), unikanie niepewności (preferowanie zasad i ustalonego porządku w celu redukcji stresu) oraz długoterminowa orientacja czasowa (tolerancja nagród w przyszłości). W nowszych i bardziej systematycznie zrealizowanych badaniach w ramach projektu GLOBE (House i in., 2005) wyróżniono dziewięć wymiarów kulturowych: orientacja zadaniowa, orientacja przyszłościowa, unikanie niepewności, kolektywizm instytucjonalny, kolektywizm rodzinny, dystans do władzy, równość rodzajowa, asertywność oraz orientacja humanistyczna na poziomie praktyk społecznych oraz wartości idealnych.

Mniejszą liczbę wymiarów zidentyfikowano w badaniach nad wymiarami wartości na poziomie kulturowym, do których wyłonienia wykorzystano skalowanie wielowymiarowe. Inglehart i Oyserman (2004) określili je jako nastawienie na przetrwanie vs. nastawienie na autoekspresję oraz tradycjonalizm vs. racjonalizm.

Jakościowo innej podstawy do klasyfikacji krajów dostarczają wyniki badań aksjomatów społecznych, czyli przekonania na temat siebie, świata społecznego, fizycznego i duchowego w postaci twierdzeń o wzajemnym powiązaniu zjawisk/obiektów (Bond i in., 2004). O ile na poziomie jednostkowym wyróżniono pięć takich wymiarów, o tyle przy użyciu analizy czynnikowej na poziomie kulturowym – tylko dwa: (1) zewnętrzny dynamizm oraz (2) cynizm społeczny. Pierwszy wymiar opisuje przekonania, że każdy wysiłek będzie wynagrodzony, pragnienie wpływu na przebieg wydarzeń oraz wiarę w fatum. Drugi wymiar polega natomiast na przeświadczeniu, że ludzie wykorzystują innych do realizacji własnych celów.

Wyszczególnione przykłady badań, w których jednostką analiz był profil wyników uśrednionych w ramach każdej kultury, nie stanowią alternatywy dla wymiarów, z uwagi na które dyspozycyjne wizerunki krajów różnią się między sobą, ponieważ mają one w większości status przedsięwzięć zmierzających do ustalenia faktycznie istniejących (obiektywnych) różnic pomiędzy kulturami/krajami. Z kolei badania wizerunków różnych krajów ukazują, jak na poziomie zbiorowym są one postrzegane przez mieszkańców danego kraju, np. przez obywateli Polski. Niemniej jednak omówione wyżej badania stanowią cenny punkt odniesienia dla zaprojektowania właściwej procedury analiz ekologicznych, a ich wyniki dla poszczególnych krajów stanowią źródło danych w procesie poszukiwania korelatów dyspozycyjnych wizerunków krajów.

Traktując wizerunek każdego kraju jako jednostkę analizy, możliwe staje się rozstrzygnięcie tych problemów badawczych, które nie były dotychczas podejmowane w badaniach nad wizerunkami krajów:

P1: Jakie są wymiary dyferencjacji dyspozycyjnych wizerunków krajów?

P2: Czy wymiary percepcji krajów na poziomie indywidualnym i kulturowym są tożsame?

P3: W zakresie którego wymiaru zróżnicowanie między krajami pozwala najlepiej wyjaśnić zagregowaną postawę wobec kraju?

P4: Jakie są makrokorelaty dyspozycyjnych wizerunków krajów w percepcji Polaków? Czy te wizerunki mają uzasadnienie w faktach dotyczących najważniejszych krajów świata?

METODA

Szczegółowe dane na temat metody badań czytelnik może znaleźć we wcześniejszym artykule Gorbaniuka i Omiotek (2011). Przedstawiając ją skrótowo, należy stwierdzić, że wykorzystana w niej lista przymiotników dyspozycyjnych opiera się na naturalnym leksykonie pochodzącym z badań skojarzeń z 47 krajami 100 respondentów w wieku 17–63 lata. Następnie przeprowadzono badania ilościowe na próbie 279 osób (143 kobiety i 135 mężczyzn) w wieku 16–70 lat, opisujące 40 krajów za pomocą listy 85 przymiotników dyspozycyjnych. Przy czym każdy z krajów został opisany przez 27–29 osób. 66% respondentów pochodziło z miast, 34% ze wsi. W całej próbie wykształcenie podstawowe zadeklarowało 10% badanych, zawodowe – 19%, średnie – 42%, licencjat lub niepełne wyższe – 17%, a wykształcenie wyższe – 12%. Struktura społeczno-demograficzna osób opisujących różne kraje była podobna z uwagi na płeć, wiek, wykształcenie i miejsce zamieszkania. Zgromadzone

w toku tych badań dane zostaną wykorzystane ponownie z uwzględnieniem kulturowej perspektywy analiz w dalszej części tego artykułu.

Wymiary dyferencjacji dyspozycyjnych wizerunków krajów

W celu ustalenia wymiarów zróżnicowania profili dyspozycyjnych wizerunków różnych krajów należy

Tabela 1

Struktura czynnikowa zróżnicowania dyspozycyjnych wizerunków krajów: analiza danych zagregowanych

Pozycja skali	Ładunki czynnikowe			Swoistość czynnikowa			Statystyki opisowe			
	1	2	3	1	2	3	<i>M</i>	<i>min</i>	<i>max</i>	<i>SD</i>
wojowniczy	0,91	0,00	-0,11	0,82	-0,84	-0,82	3,40	2,22	4,38	0,53
zaborczy	0,90	-0,06	-0,20	0,76	-0,84	-0,77	2,96	2,03	4,41	0,55
władczy	0,91	0,26	-0,09	0,75	-0,76	-0,88	3,21	2,33	4,31	0,51
zawzięty	0,90	-0,04	-0,29	0,73	-0,89	-0,73	3,21	2,00	4,28	0,52
przebiegły	0,88	0,03	-0,25	0,72	-0,84	-0,72	3,08	2,23	4,04	0,41
egoistyczny	0,90	-0,01	-0,32	0,71	-0,91	-0,71	2,83	1,92	4,14	0,50
waleczny	0,80	0,14	-0,15	0,61	-0,65	-0,65	3,50	2,67	4,38	0,43
zarozumiały	0,80	0,20	-0,10	0,59	-0,61	-0,68	2,94	2,27	3,79	0,37
konfliktowy	0,85	-0,31	-0,24	0,57	-0,69	-0,76	3,01	1,86	4,45	0,58
agresywny	0,84	-0,26	-0,32	0,54	-0,75	-0,67	2,79	1,77	4,41	0,68
obowiązkowy	-0,03	0,96	-0,05	-0,92	0,91	-0,91	3,32	2,35	4,40	0,50
zaradny	0,05	0,95	0,06	-0,90	0,89	-0,90	3,46	2,73	4,40	0,41
precyzyjny	-0,00	0,95	-0,12	-0,92	0,89	-0,89	3,14	2,14	4,64	0,60
zorganizowany	-0,01	0,95	-0,17	-0,93	0,87	-0,87	3,29	2,31	4,56	0,53
dokładny	-0,14	0,94	0,02	-0,87	0,87	-0,91	3,22	2,36	4,68	0,55
pedantyczny	-0,01	0,93	-0,05	-0,86	0,86	-0,86	2,77	2,00	3,92	0,53
uporządkowany	-0,24	0,95	-0,04	-0,85	0,85	-0,96	3,17	2,12	4,40	0,61
solidny	-0,19	0,94	-0,02	-0,85	0,85	-0,92	3,26	2,46	4,52	0,49
przedsiębiorczy	-0,04	0,93	0,17	-0,89	0,84	-0,84	3,45	2,42	4,76	0,60
punktualny	-0,06	0,93	-0,15	-0,88	0,84	-0,84	3,17	2,38	4,32	0,52
rozrywkowy	-0,30	0,06	0,91	-0,74	-0,91	0,73	3,43	2,11	4,70	0,61
spontaniczny	-0,27	-0,12	0,88	-0,71	-0,83	0,68	3,15	2,50	4,11	0,40
kochliwy	-0,30	-0,20	0,85	-0,68	-0,77	0,60	3,24	2,37	4,58	0,54
żywiotowy	0,19	-0,32	0,83	-0,75	-0,62	0,55	3,41	2,89	4,63	0,39
z poczuciem humoru	-0,45	-0,05	0,85	-0,53	-0,92	0,52	3,27	2,14	4,37	0,58
gadatliwy	0,10	-0,36	0,79	-0,74	-0,51	0,49	3,36	2,46	4,35	0,45
uczuciowy	-0,47	0,00	0,81	-0,44	-0,88	0,44	3,24	2,36	4,46	0,50
towarzyski	-0,48	0,13	0,82	-0,45	-0,88	0,42	3,53	1,93	4,54	0,61
wesoły	-0,51	0,04	0,82	-0,41	-0,92	0,41	3,42	2,04	4,58	0,56
radosny	-0,54	0,11	0,79	-0,35	-0,90	0,32	3,40	2,11	4,42	0,56
...
War. wyj.	22,62	25,83	16,60							
Udział	0,30	0,34	0,22							

dokonać agregacji pomiarów pochodzących od różnych osób opisujących dany kraj, uśredniając je w ramach kraju. Zanim jednak będzie to zrobione, należy mieć pewność, że osoby badane podczas opisu każdego kraju cechowała satysfakcjonująca zgodność opinii. Właściwą miarą zgodności opinii grupy respondentów jest wskaźnik korelacji wewnątrzklasowej (*intraclass correlation*, ICC), który dekomponuje całą wariancję odpowiedzi w dwa komponenty: wariancję związaną z obiektem opisu (*wariancja efektu*) oraz wariancję międzysobniczą (*wariancja błędu*) (zob. McGraw, Wong, 1996; Shrout, Fleiss, 1979). Im większa wariancja wynikająca z różnic między krajami w zakresie danego deskryptora na tle wariancji międzysobniczej, tym większa zgodność między osobami w ocenie stopnia, w jakim dany kraj posiada daną cechę. W artykule Gorbaniuka i Omiotek (2011; tabela 2) przedstawiono wskaźniki ICC ($1, i$) dla wszystkich 85 przymiotników, które są miarą rzetelności średniej danego deskryptora obliczonej na podstawie i osób (w naszym przypadku 27–29 osób w zależności od kraju). W zależności od deskryptora wskaźnik ten waha się w granicach od 0,56 do 0,91 z medianą 0,85, natomiast dla skali agresywności, kompetencji i spontaniczności ICC ($1, i$) wynosi on odpowiednio 0,91, 0,93 i 0,92. Jeżeli odrzucić 10 deskryptorów, których rzetelność średniego oszacowania jest poniżej 0,70, uzyskane wskaźniki zgodności należy uznać za dobre lub bardzo dobre.

W celu ustalenia wymiarów zróżnicowania profili dyspozycyjnego wizerunku krajów na poziomie ekologicznym uśrednione profile postrzegania krajów zostały potraktowane jako przypadki ($N = 40$) w analizie głównych składowych, a 75 deskryptorów, dla których ICC ($1, i$) $\geq 0,70$ potraktowano jako zmienne. Warto odnotować, że warunek eksploracyjnej analizy czynnikowej, według którego liczba przypadków powinna być większa od liczby zmiennych, nie ma zastosowania w analizie ekologicznej (zob. Hofstede, Neuijen, Ohayv, Sanders, 1990). W naszym przypadku mamy do czynienia z niemal całą populacją krajów, których wizerunek mniej lub bardziej zróżnicowany posiada populacja polska. Zatem o stabilności struktury czynnikowej decyduje nie liczba uwzględnionych krajów w prezentowanych analizach, lecz liczba respondentów, na podstawie której zostały obliczone średnie profile i wynikające stąd przedziały ufności średnich. Oczywiście, byłoby dobrze, aby ta liczba była trzykrotnie większa (90–100 przypadków w ramach jednego kraju), ale wykraczało to poza możliwości autorów artykułu, biorąc pod uwagę chęć utrzymania zróżnicowania demograficznego próby (próba niestudencka). Mimo to obliczone wskaźniki korelacji wewnątrzklasowej sugerują, że nawet w oparciu o próbki 27–29-osobowe, które nie

różnią się z uwagi na zmienne społeczno-demograficzne, uzyskane średnie są wystarczająco rzetelne.

W analizie głównych składowych uzyskano następujące wartości własne dla kolejnych składowych: 38,01; 20,81; 6,23; 1,41; 1,09; 0,86; 0,61; 0,53; 0,46; 0,42 itd. Krzywa usypiska wskazuje na trójwymiarowe rozwiązanie jako optymalne. Wyjaśnia ono 87% wariancji analizowanych średnich profili. Tak wysoki odsetek wynika z usunięcia z danych wariancji wewnątrzsobniczej. Tabela 1 zawiera informacje na temat pozycji najsilniej skorelowanych z wyodrębnionymi wymiarami (pełna wersja tabeli jest dostępna u autora). Ich treść wskazuje, że uzyskane wymiary (agresywność, kompetencja i spontaniczność) są bardzo podobne do tych, które ustalono na podstawie analizy danych jednostkowych z wyłączeniem różnic między krajami (zob. Gorbaniuk, Omiotek, 2011). W celu potwierdzenia tych obserwacji analizami statystycznymi obliczono dwa współczynniki: współczynnik zgodności Tuckera (*Tucker's coefficient of congruence*; Brokken, 1983), który jest miarą podobieństwa ładunków czynnikowych, oraz współczynnik porównywalności (*comparability coefficient*; Everett, Entekin, 1980), który jest miarą podobieństwa wyników czynnikowych uzyskanych w przypadku badań własnych na podstawie analiz ekologicznych ($N = 40$) z tymi, które byłyby uzyskane w sytuacji użycia współczynników czynnikowych ustalonych na podstawie analizy danych jednostkowych ($N = 1116$). Współczynniki zgodności dla wymiaru agresywności, kompetencji i spontaniczności wyniosły odpowiednio 0,97; 0,98 i 0,95, natomiast współczynniki porównywalności osiągnęły wartość 0,98; 0,99 i 0,92. Obliczone miary wskazują na bardzo duże podobieństwo struktur czynnikowych ustalonych na podstawie danych jednostkowych i zagregowanych. Mamy zatem do czynienia z sytuacją, kiedy przechodząc z jednego poziomu na drugi nie trafiamy w tzw. pułapkę ekologiczną (zob. Boski, 2009).

Dyspozycyjny wizerunek a postawa wobec kraju

Tabela 2 zawiera wyniki dla krajów w zakresie ich dyspozycyjnego wizerunku, obliczone metodą regresyjną (kolumna oznaczona jako z zawiera standaryzowane wyniki dla krajów), wskutek czego korelacja między nimi wynosi 0. Za najbardziej agresywne przez Polaków uznane zostały Rosja, Izrael, USA, Irak i Niemcy, natomiast za najmniej agresywne – Słowacja, Czechy, Litwa, Australia i Szwajcaria. Wśród krajów o najwyższej postrzeganej kompetencji znalazły się m.in. Japonia, Szwajcaria, Niemcy i Szwecja, natomiast do najmniej kompetentnych były zaliczane Rumunia, Turcja i Białoruś. Cecha spontaniczności zdaniem respondentów była najbardziej

charakterystyczna dla Hiszpanii, Włoch, USA, a także Polski (autowizerunek). Za najmniej spontaniczne uznali respondenci m.in. Irak, Białoruś, Chiny i Koreę Południową.

Dysponując profilami wizerunków krajów, można odpowiedzieć na pytanie, w jakim stopniu pozwalają one wyjaśnić postawę wobec każdego z analizowanych krajów na poziomie zagregowanym. W pierwszej kolejności

Tabela 2
Hierarchia krajów z uwagi na dyspozycyjny wizerunek

Agresywność		Kompetencja		Spontanizność	
Kraj	z	Kraj	z	Kraj	z
Rosja	2,69	Japonia	2,38	Hiszpania	2,41
Izrael	1,98	Szwajcaria	1,82	Włochy	2,36
USA	1,74	Niemcy	1,62	USA	1,69
Irak	1,61	Szwecja	1,56	Polska	1,47
Niemcy	1,50	Norwegia	1,42	Grecja	1,44
Afganistan	1,46	Kanada	1,25	Meksyk	1,38
Chiny	0,94	USA	1,07	Francja	1,36
Arabia Saud.	0,67	Austria	1,06	Brazylia	1,22
Japonia	0,48	Holandia	1,00	Rosja	0,77
Korea Płd.	0,48	Wlk. Brytania	0,83	Ukraina	0,35
Turcja	0,28	Irlandia	0,63	Czechy	0,29
Hiszpania	0,28	Izrael	0,58	Holandia	0,29
Polska	0,27	Francja	0,44	Bułgaria	0,15
Francja	0,22	Chiny	0,33	Węgry	0,08
Kuba	0,19	Australia	0,28	Chorwacja	0,07
Egipt	0,05	Polska	0,10	Słowacja	0,04
Chorwacja	0,05	Korea Płd.	0,10	Kanada	-0,01
Włochy	0,00	Czechy	0,03	Wlk. Brytania	-0,04
Wlk. Brytania	-0,05	Słowacja	0,02	Irlandia	-0,06
Ukraina	-0,09	Hiszpania	-0,01	Norwegia	-0,18
RPA	-0,17	Rosja	-0,31	Turcja	-0,21
Grecja	-0,21	Węgry	-0,36	Japonia	-0,33
Indie	-0,24	Chorwacja	-0,40	Rumunia	-0,33
Irlandia	-0,24	Grecja	-0,44	Izrael	-0,33
Meksyk	-0,39	Arabia Saud	-0,47	Australia	-0,34
Norwegia	-0,44	Włochy	-0,55	RPA	-0,38
Białoruś	-0,44	Litwa	-0,55	Szwecja	-0,52
Rumunia	-0,47	Bułgaria	-0,60	Egipt	-0,55
Austria	-0,51	Meksyk	-0,71	Kuba	-0,57
Szwecja	-0,54	Brazylia	-0,82	Indie	-0,66
Brazylia	-0,60	Afganistan	-0,82	Szwajcaria	-0,66
Kanada	-0,63	Ukraina	-0,88	Arabia Saud.	-0,81

Ciąg dalszy tabeli na następnej stronie

Ciąg dalszy tabeli z poprzedniej strony

Agresywność		Kompetencja		Spontaniczność	
Kraj	z	Kraj	z	Kraj	z
Bułgaria	-0,72	Egipt	-0,91	Niemcy	-0,89
Węgry	-0,72	RPA	-1,09	Austria	-0,99
Holandia	-1,02	Indie	-1,10	Afganistan	-1,03
Szwajcaria	-1,13	Kuba	-1,13	Litwa	-1,11
Australia	-1,14	Irak	-1,14	Korea Płd.	-1,29
Litwa	-1,58	Białoruś	-1,17	Chiny	-1,29
Czechy	-1,77	Turcja	-1,35	Białoruś	-1,40
Słowacja	-1,78	Rumunia	-1,70	Irak	-1,41
Skośność	0,63		0,50		0,80
Kurtoza	0,52		-0,58		0,04

z – wyniki standaryzowane.

sprawdzono, w jakim stopniu obliczone na podstawie badań własnych średnie wyniki dla postaw wobec różnych krajów korelują z innymi podobnymi wynikami badań dla polskiej populacji na podstawie prób reprezentatywnych. Jako najbliższe czasowo i koncepcyjnie wybrano wyniki badań postaw wobec innych narodów zrealizowanych przez CBOS w grudniu 2008 roku. Postawa wobec kraju i postawa wobec narodu nie są wprawdzie tożsame, lecz są sobie bliskie. Przekonuje o tym korelacja między nimi, która wyniosła 0,89 ($\rho = 0,89$; $r = 0,87$). Ten wskaźnik można także traktować jako określenie trafności pomiaru zagregowanej postawy wobec kraju na podstawie zbadanej próby, a wynik badań własnych – jako zbieżny z wynikami badania prób reprezentatywnych dla całej polskiej populacji. Wielokrotna analiza regresji wykazała, że dyspozycyjny wizerunek tłumaczy 92% wariacji postaw wobec krajów na poziomie zagregowanym [$R = 0,96$; $F(3, 36) = 147,96$; $p < 0,001$]. Współczynniki regresji dla poszczególnych wymiarów uzyskały następujące wartości: $\beta = -0,67$ (agresywność), $\beta = 0,62$ (spontaniczność) oraz $\beta = 0,31$ (kompetencja). Ponieważ nasilenie wymiarów dyspozycyjnego wizerunku kraju zostało obliczone metodą regresyjną, są one nieskorelowane, a zatem wymienione wymiary tłumaczą odpowiednio 45%, 38% i 9,5% wariacji postawy na poziomie zagregowanym: stosunek wobec kraju na poziomie zagregowanym jest tym lepszy, im jest on postrzegany jako mniej agresywny, bardziej przyjazny i spontaniczny oraz bardziej kompetentny.

Korelaty dyspozycyjnego wizerunku kraju na poziomie kulturowym

W dotychczasowych analizach dominował aspekt opisowy. Biorąc pod uwagę wyniki analiz przedstawionych w tabelach 1 i 2, pojawia się pytanie, w jakim stopniu zagregowane opinie respondentów na temat krajów są trafne. Aby na nie odpowiedzieć, wizerunki krajów skorelowano z dostępnymi wskaźnikami makropsychologicznymi, makropołącznymi oraz makroekonomicznymi za pomocą korelacji rangowej ρ Spearmana w celu zminimalizowania wpływu na wyniki analiz przypadków odstających (zob. tabele 3–6), co nie zawsze było uwzględniane w innych badaniach (np. Terracciano i in., 2005). Warto jeszcze raz podkreślić ortogonalność (nieskorelowanie) wymiarów dyspozycyjnego wizerunku kraju między sobą, z wyjątkiem sytuacji, gdy liczba analizowanych krajów, dla których były dostępne dane, znacząco odbiega od 40. Obliczona istotność statystyczna współczynników korelacji ma tu wtórne znaczenie, ponieważ mamy do czynienia z niemal całą populacją rozpoznawanych przez Polaków krajów, zatem wnioskowanie indukcyjne w tej fazie analiz staje się zbędne. Krytyczna dla wnioskowania statystycznego jest natomiast rzetelność średnich ocen poszczególnych krajów w zakresie listy przymiotnikowej.

Korelaty makropsychologiczne. Najbliższe przedmiotowi badań własnych są wyniki pomiaru autostereotypów charakteru narodowego przeprowadzonego przez Terracciano i jego współpracowników w 49 krajach (2005) z uwagi na podobieństwo przedmiotu percepcji (wizerunek), ale z perspektywy wewnętrznej i zewnętrznej

(Polacy) obserwatora. Stwierdzono statystycznie istotne korelacje z wymiarami treściowo podobnymi do tych, w zakresie których występuje zróżnicowanie pomiędzy wizerunkami krajów. Mimo że we wspomnianych badaniach respondenci z różnych krajów opisywali sumienność prototypowego przedstawiciela swojego narodu, stwierdzono silny związek z opinią Polaków na temat kompetencji tych krajów (0,73). Należy przypuszczać, że te korelacje wynikają ze wspólnego przedmiotu procesu atrybucji dyspozycyjnych wśród Polaków i przedstawicieli różnych krajów opisujących swój autostereotyp: na podstawie obiektywnych sukcesów krajów wnioskuje się o dyspozycjach swojego/cudzego narodu/kraju, dzięki którym te wyniki osiągnięto. Postrzegana spontaniczność krajów korelowała z oceną ekstrawersji (0,43) i otwartości na doświadczenie (0,45) prototypów narodowych, wnosząc niezależny względem siebie wkład w wyjaśnienie spontaniczności kraju w analizie regresji wielokrotnej,

jeżeli jako zmienną objaśnianą potraktować wymiar spontaniczności wizerunku kraju. Wyznacznikami otwartości na doświadczenie jako dyspozycji są między innymi niezależność i niekonwencjonalność. Zbieżność opinii członków grupy własnej i obcej także należy tłumaczyć istnieniem wspólnych źródeł wnioskowania, aczkolwiek niedających się tak łatwo wypunktować, jak w przypadku źródeł opinii na temat kompetencji/sumienności.

Z kolei niespecyficzne ujemne korelacje stwierdzono pomiędzy postrzeganą spontanicznością kraju a postrzeganą sumiennością prototypów narodowych (-0,68) i komplementarnym do tej pary zmiennych związkiem kompetencji kraju z ekstrawersją prototypu narodowego (-0,48): mieszkańcy krajów, które my postrzegamy jako spontaniczne, siebie określają jako mało sumienne. Warto podkreślić brak skorelowania wymiarów wizerunku kraju między sobą, podczas gdy takie korelacje występują pomiędzy wymiarami NEO-PI-R, ponieważ zostały one

Tabela 3

Kulturowe korelaty dyspozycyjnego wizerunku kraju: charakter narodowy i kulturowe profile osobowości

Wskaźniki	Agresywność	Kompetencja	Spontaniczność	Postawa	N
Autostereotypy charakteru narodowego NEO-PI-R (Terracciano i in., 2005a):					
• Neurotyzm	0,09	-0,14	0,33	0,21	22
• Ekstrawersja	0,00	-0,48*	0,43*	0,16	22
• Otwartość na doświadczenie	-0,07	-0,30	0,45*	0,14	22
• Ugodowość	-0,11	-0,16	-0,36	-0,31	22
• Sumienność	-0,10	0,73***	-0,68**	-0,26	22
Profile kulturowe NEO-PI-R (McCrae i in., 2005a):					
• Neurotyzm	-0,11	-0,34	0,39	0,26	21
• Ekstrawersja	-0,24	0,18	-0,20	-0,04	21
• Otwartość na doświadczenie	0,22	0,48*	-0,17	-0,12	21
• Ugodowość	-0,09	-0,02	-0,22	-0,14	21
• Sumienność	-0,13	-0,20	-0,02	-0,03	21
Cechy temperamentu EPQ (van Hemert, van de Vijver, Poortinga, Georgas, 2002):					
• Psychotyzm	0,22	-0,06	-0,01	0,17	26
• Ekstrawersja	-0,11	0,17	-0,25	-0,19	26
• Neurotyzm	0,17	-0,45*	0,16	0,06	26
• Kłamstwo	0,26	-0,56**	-0,12	-0,20	25
Lokalizacja kontroli Rottera (Smith, Trompenaars, Dugan, 1995)					
	-0,01	0,13	0,02	-0,04	27

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

ustalone nie na poziomie ekologicznym, lecz jednostkowym (tu ma miejsce błąd tzw. odwrotnej pułapki ekologicznej popełnianej przez Terracciano i jego współpracowników).

Kolejna grupa potencjalnych korelatów dotyczy uśrednionych samoopisów respondentów w zakresie cech osobowości (NEO-PI-R; McCrae i in., 2005a), cech temperamentu Eysencka (EPQ-R; van Hemert i in., 2002) i zewnętrznej lokalizacji kontroli Rottera (Smith, Trompenaars, Dugan, 1995). Stwierdzono jedynie dodatnią korelację pomiędzy postrzeganą kompetencją kraju a otwartością na doświadczenie w ramach danej kultury (0,48) oraz ujemną z neurotyzmem (-0,45) i wynikiem w skali aprobaty społecznej (-0,56). Są to względem siebie niezależne i względnie twardsze wskaźniki po stronie kultur w porównaniu do autostereotypu narodowego, który jest konstruktem zbliżonym do wizerunku, stąd obserwowaliśmy tam wyższe korelacje. Skłonność do realistycznego postrzegania siebie, większe zrównoważenie emocjonalne i otwartość na doświadczenie dają takie dostrzegalne przez inne narody efekty, które skutkują wnioskowaniem na temat ich większej kompetencji. Również we wcześniejszych analizach ekologicznych stwierdzono związki ze wskaźnikami rozwoju gospodarczego aprobaty społecznej (ujemna korelacja; van Hemert i in., 2002) i otwartości na doświadczenie (dodatnia korelacja; McCrae i in., 2005a), nie stwierdzono natomiast żadnych związków wskaźników makroekonomicznych z neurotyzmem.

Konfrontacja percepcji krajów z ich specyfiką kulturową. Analizując przedstawione w tabeli 4 współczynniki korelacji dyspozycyjnego wizerunku krajów wśród Polaków, z wynikami, jakie te kraje uzyskują w zakresie wymiarów kulturowych wyróżnionych przez Hofstede'a (2001), w ramach projektu GLOBE (House i in., 2004) oraz przez Ingleharta i Oysermana (2004), dostrzegamy umiarkowane i wysokie korelacje różnych wymiarów z kompetencją krajów. Kraje, którym respondenci przypisują wysoką sumienność, punktualność, gospodarność, przedsiębiorczość, zaradność i organizację, cechuje niski dystans władzy (-0,70), wysoki indywidualizm (Hofstede: 0,55) i niski kolektywizm rodziny (GLOBE: -0,77), wysoka orientacja przyszłościowa (0,52) oraz duża chęć unikania niepewności w znaczeniu przyjętym w projekcie GLOBE (0,65), czyli planowanie czasu w celu osiągnięcia postawionych celów, dbanie o ład, porządek, czytelne reguły postępowania i ich przestrzeganie. Mamy tu do czynienia z wysoką zbieżnością percepcji krajów przez Polaków na poziomie ekologicznym z tym, co jest dla tych krajów kulturowo specyficzne. Kulturowe korelaty uzupełniają związek postrzeganej

kompetencji krajów z nastawieniem na autoekspresję i czerpanie satysfakcji z własnego życia (0,43) oraz związek z sekularyzacją życia publicznego i władzy (0,61) w ekologicznym ujęciu Ingleharta i Oysermana (2004). Jeszcze silniejsze są związki wymiaru kompetencji z postmaterializmem (0,69) i autonomią (0,81) – wymiarów wartości Ingleharta obliczonych poprzez agregację danych jednostkowych *World Value Survey* z 2008 roku.

Tabela 4 wskazuje, że istnieją także umiarkowane co do siły zależności pomiędzy przypisywaną krajom spontanicznością a wymiarami kultury, które z uwagi na treść i kierunek powinny korelować z analizowanym wymiarem dyspozycyjnego wizerunku kraju, jeżeli percepcja kulturowej specyfiki innych krajów przez Polaków jest trafna. Wysoka spontaniczność kraju (zamiłowanie do rozrywki, żywiołowość, uczuciowość, towarzyskość) korelowała z triadą (zob. Boski, 2009), na którą składa się niska orientacja na jakość wykonania (-0,54), krótka perspektywa czasowa (GLOBE: -0,51) oraz duża tolerancja niepewności (-0,48). U podłoża tej triady leży wspólny pierwiastek skorelowany z postrzeganą spontanicznością krajów. Te korelaty uzupełnia dodatnia korelacja postrzeganej spontaniczności z równouprawnieniem kobiet i mężczyzn w ramach danej kultury (0,48).

Jakościowo różną grupę korelatów dyspozycyjnego wizerunku kraju stanowią aksjomaty społeczne z międzykulturowego projektu Bonda–Leunga (Leung, Bond, 2004; także: Bond i in., 2004), czyli przekonania na temat siebie, świata społecznego, fizycznego i duchowego w postaci twierdzeń o wzajemnym powiązaniu zjawisk/obiektów. W krajach, którym Polacy przypisują wysoką kompetencję, dominują przekonania o złożoności natury człowieka i uwarunkowań jego zachowań (0,59) oraz przekonania o małej roli, jaką pełni duchowość/religijność w życiu człowieka (-0,66), przy czym oba aksjomaty tylko częściowo się ze sobą zająbiają, wnosząc względnie niezależny wkład w wyjaśnienie postrzeganej kompetencji kraju z perspektywy wielokrotnej analizy regresji.

Postrzegana spontaniczność krajów wiąże się z przekonaniem ich obywateli, że wysiłek nie zawsze jest właściwie wynagradzany (-0,61) oraz z akceptacją swojego przeznaczenia (-0,55), przy czym zmienne te są w dużym stopniu ze sobą skorelowane w analizowanej próbie, a zatem ich związek ze spontanicznością jest wzajemnie redundantny. Cynizm społeczny był jedynym aksjomatem, którego korelacje z wizerunkami kraju nie osiągnęły wprawdzie pułapu istotności statystycznej $p < 0,05$, ale stwierdzono jego ujemny związek z postawą wobec kraju (-0,53). Omówione wymiary aksjomatów zostały ustalone na poziomie jednostkowym i nie odzwierciedlają ich zróżnicowania na poziomie ekologicznym (Leung, Bond,

Tabela 4

Kulturowe korelaty dyspozycyjnego wizerunku kraju: przekonania, postawy i wartości

Wskaźniki	Agresywność	Kompetencja	Spontanizność	Postawa	N
Przekonania, postawy i wartości					
Wymiary kulturowe wg Hofstede'a (2001):					
• Dystans władzy	0,16	-0,70***	0,11	-0,15	34
• Kolektywizm – indywidualizm	-0,27	0,55***	0,24	0,38*	34
• Kobiecość – męskość	-0,12	0,15	-0,03	0,25	34
• Unikanie niepewności	0,21	-0,32	0,39*	0,11	34
• Orientacja czasowa odległa	0,24	-0,26	-0,36	-0,48*	17
GLOBE – praktyki społeczne (House i in., 2004):					
• Orientacja zadaniowa	-0,14	0,34	-0,54**	-0,24	27
• Orientacja przyszłościowa	-0,39*	0,52**	-0,51**	-0,19	27
• Unikanie niepewności	-0,30	0,60***	-0,48**	-0,10	27
• Kolektywizm instytucjonalny	0,29	0,32	-0,33	-0,46*	27
• Kolektywizm rodzinny	0,31	-0,77***	0,03	-0,19	27
• Dystans do władzy	0,27	-0,46*	0,21	0,01	27
• Równość rodzajowa	-0,24	0,10	0,48**	0,28	27
• Asertywność	-0,14	-0,05	0,10	0,24	27
• Orientacja humanistyczna	0,00	-0,06	-0,35	-0,43*	27
GLOBE – wartości idealne (House i in., 2004):					
• Orientacja zadaniowa	-0,30	0,02	0,28	0,44*	27
• Orientacja przyszłościowa	0,10	-0,65***	0,38*	0,10	27
• Unikanie niepewności	0,33	-0,78***	0,19	-0,10	27
• Kolektywizm instytucjonalny	-0,19	-0,45*	0,23	0,39*	27
• Kolektywizm rodzinny	0,11	-0,06	0,44*	0,17	27
• Dystans do władzy	0,25	0,06	-0,15	-0,24	27
• Równość rodzajowa	-0,51**	0,47*	0,23	0,43*	27
• Asertywność	0,17	0,14	0,07	0,07	27
• Orientacja humanistyczna	0,00	0,28	0,06	0,11	27
Wymiary kultury wg Ingleharta i Oysermana (2004):					
• Przetrawianie- autoekspresja	-0,06	0,43**	-0,23	-0,11	36
• Tradycjonalizm – racjonalizm	-0,09	0,62***	0,03	0,35*	36
Wymiary wartości wg Ingleharta (WVS, 2008):					
• Materializm – postmaterializm	-0,36	0,69***	0,06	0,57**	26
• Tradycjonalizm – autonomia	-0,11	0,81***	-0,24	0,05	27

Ciąg dalszy tabeli na następnej stronie

Ciąg dalszy tabeli z poprzedniej strony

Wskaźniki	Agresywność	Kompetencja	Spontanizność	Postawa	N
Przekonania, postawy i wartości					
Aksjomaty społeczne, poziom indywidualny (Leung i Bond, 2004):					
• Cynizm społeczny	0,43	-0,03	-0,43	-0,53*	17
• Złożoność społeczna	-0,01	0,59*	-0,01	0,19	17
• Wysilek wynagrodzony	0,43	-0,15	-0,61**	-0,80***	17
• Duchowość (religijność)	-0,23	-0,66**	-0,18	-0,26	17
• Kontrola przeznaczenia	0,38	-0,14	-0,55*	-0,70**	17
Wymiary kulturowe wg Bonda i in. (2004):					
• Zewnętrzny dynamizm	0,14	-0,36	-0,36	-0,53*	21
• Cynizm społeczny	0,21	-0,29	-0,34	-0,36	21

Uwaga. Jeżeli dla Niemiec, RPA, Kanady, Szwajcarii w oryginalnych źródłach podawano dane dla różnych części populacji, wykorzystywano dane reprezentujące większość danego kraju.

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

2004). Natomiast aksjomaty, które tworzą wymiary kulturowe, nie korelowały na poziomie istotnym statystycznie z dyspozycyjnym wizerunkiem kraju.

O ile wymiary kompetencji i spontanizności znalazły swoje odpowiedniki lub korzenie w autostereotypach narodowych, kulturowych profilach osobowości lub specyfice kulturowej kraju, o tyle agresywności krajów nie da się wyjaśnić ani poprzez kulturowe cechy osobowości, ani też uwzględniając w analizach taksonomię kultur lub specyficzne przekonania (aksjomaty) dominujące w tychże krajach. Należy zatem poszukać uzasadnienia tego wymiaru zróżnicowania krajów w percepcji Polaków w innych wskaźnikach – globalnych indeksach i wskaźnikach makroekonomicznych.

Dyspozycyjny wizerunek kraju a ogólnoświatowe indeksy

Liczne i często wzajemnie zazębiające się światowe indeksy i rankingi krajów możemy traktować jako podsumowanie wiedzy, którą na co dzień czerpiemy ze środków masowego przekazu i – rzadziej – z podręczników i baz danych statystycznych na temat krajów. Można je z jednej strony postrzegać jako bezpośrednie źródła wnioskowania na temat cech dyspozycyjnych krajów z punktu widzenia procesu kształtowania wizerunku, z drugiej zaś można wykorzystać je jako obiektywne wskaźniki trafności tychże procesów inferencyjnych. Tabela 5 wykazuje, że kompetencja ściśle koreluje ze wskaźnikami dobrobytu (0,82; *Legatum Prosperity Index*, 2009) i rozwoju społecznego HDI (0,81; UNDP, 2009). Przy czym jeżeli

weźmiemy przytoczone szczegółowe wskaźniki dobrobytu (gospodarka, innowacyjność, ochrona zdrowia i kapitał społeczny), to wyjaśniają one 82% wariacji postrzeganej kompetencji krajów. Te wskaźniki w ogóle nie tłumaczą zróżnicowania krajów w zakresie postrzeganej agresji i spontanizności. Z przypisywaną państwom agresją ujemnie i słabo korelują dopiero wskaźniki wolności gospodarczej (-0,36), wolności prasy (-0,37) oraz swobód obywatelskich (-0,48).

Wskaźniki wolności korelują natomiast dodatnio z postrzeganą spontaniznością krajów: prawa polityczne (0,35) i swobody obywatelskie (0,35). Słabe korelacje wskazują, że nie tylko system polityczny kraju (o ile jest poprawnie rozpoznawany) stanowi podstawę przypisywania tej dyspozycji krajom, aczkolwiek wyniki wcześniejszych badań pokazywały, że w przypadku krajów, o których mamy mało rzetelnych informacji, o cechach charakteru narodowego błędnie wnioskujemy na podstawie właściwości ustroju politycznego (Peabody, 1985; Peabody, Shmelyov, 1996). Tu możemy mieć z do czynienia z dominacją procesu odwrotnego: wizerunek narodu współtworzy wizerunek kraju.

W tabeli 5 ujęto *Global Peace Index* opracowany przez Institute for Economics & Peace (2009), w którym niskie wyniki odpowiadają krajom najbardziej pokojowym na świecie. Jest on potencjalnie istotny dla zrozumienia źródeł wnioskowania o agresywności krajów i ich zróżnicowania w tym względzie. Korelacja sumarycznego wskaźnika obliczonego na podstawie 23 parametrów oceny krajów ze zagregowaną postrzeganą agresywnością

Tabela 5

Kulturowe korelaty dyspozycyjnego wizerunku kraju: ogólnoświatowe indeksy dobrobytu, rozwoju społecznego, wolności i konfliktów

Wskaźniki	Agresywność	Kompetencja	Spontanizność	Postawa	N
Wskaźniki dobrobytu (<i>Legatum Prosperity Index</i> , 2009) ^a :	0,27	0,82***	0,07	0,47**	
• Gospodarka	0,14	0,84***	-0,01	0,34*	36
• Innowacyjność	0,08	0,84***	0,03	0,26	36
• Zdrowie	0,14	0,77***	0,03	0,41**	36
• Kapitał społeczny	0,16	0,63***	0,16	0,19	36
HDI (UNDP, 2009)	-0,23	0,81***	0,23	0,54***	39
Wskaźnik szczęścia (WVS, 2008)	-0,42*	0,56**	0,25	0,56**	27
Wskaźniki wolności ^a :					
• Wolność gospodarcza (Miller, Holmes, 2010)	-0,36*	0,72***	0,21	0,51**	39
• Wolność prasy (Reporters Without Borders, 2009)	-0,37*	0,67***	-0,04	0,36*	39
• Prawa polityczne (Freedom House, 2010)	-0,31	0,71***	0,35*	0,60***	40
• Swobody obywatelskie (Freedom House, 2010)	-0,48**	0,68***	0,35*	0,64***	40
Korupcja (Transparency International, 2009) ^a	0,28	-0,82***	-0,06	0,40*	40
Wskaźnik pokojowości (Institute For Economics & Peace, 2009) ^b :	0,61***	-0,56***	-0,13	-0,73***	40
• Liczba zabitych w konfliktach zewn.	0,26	0,28	0,07	-0,11	40
• Liczba zabitych w konfliktach wewn.	0,46**	-0,32*	-0,25	-0,55***	40
• Intensywność spowodowanych konfliktów	0,49**	-0,51***	-0,28	-0,61***	40
• Relacje z krajami sąsiednimi	0,56***	-0,41**	-0,31*	-0,66***	40
• Poziom przestępczości	0,44**	-0,55***	-0,12	-0,48**	40
• Niestabilność polityczna	0,40**	-0,75***	-0,27	-0,60***	40
• Zagrożenie terroryzmem	0,44**	-0,05	-0,04	-0,26	40
• Liczebność żołnierzy	0,62***	-0,13	0,10	-0,29	40
• Potencjał militarny	0,37*	0,25	0,11	-0,07	40
Przyjazdy turystów zagr. (UNTWO, 2009)	0,30	0,25	0,50***	0,22	40

^a wskaźniki zostały odwrócone w taki sposób, aby ich nazwie odpowiadało większe nasilenie zmiennej;

^b niskie wyniki odpowiadają bardziej pokojowym krajom;

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

kraju przez Polaków wyniosła 0,61. Lepszy wgląd dają wybrane składowe tego wskaźnika. Krokowa analiza regresji wielokrotnej wykazała, że złe stosunki z sąsiadami ($\beta = 0,45$), stopień zagrożenia terroryzmem ($\beta = 0,36$), potencjał militarny kraju ($\beta = 0,26$) oraz liczba zabitych w konfliktach zewnętrznych, w których uczestniczy kraj ($\beta = 0,22$), tłumaczą 60% [$F(4, 35) = 10,05$; $p < 0,001$] wariacji różnic w zakresie postrzeganej agresywności kraju na poziomie ekologicznym. Wadą omawianego rankingu jest krótka perspektywa czasowa i skupianie się na determinantach pokoju z perspektywy danego kraju, a nie

na stopniu zagrożenia dla innych krajów. Opinia przeciętnego obserwatora wydarzeń na świecie jest bardziej reaktywna, ma charakter kumulatywny, uwzględnia wydarzenia z dłuższego czasu i nie jest aktualizowana w odstępach rocznych.

Ostatni z uwzględnionych w tabeli 5 ranking dotyczy popularności kraju wśród turystów zagranicznych na podstawie danych Światowej Organizacji Turystyki (UNTWO, 2009). Wskaźnik ten umiarkowanie koreluje z postrzeganą spontaniznością kraju (0,50).

Makroekonomiczne korelaty percepcji krajów

Stwierdzono interesujące historycznie uwarunkowane geograficzne korelaty dyspozycyjnego wizerunku kraju: im większa powierzchnia kraju, tym większa przypisywana mu agresywność (0,37), im bardziej położony na północ względem Polski, tym bardziej jest postrzegany jako kompetentny (0,44) oraz im bardziej położony na zachód względem Polski, tym bardziej jest uważany za spontaniczny (0,48).

Tabela 6 wskazuje, że najsilniej z postrzeganą kompetencją kraju koreluje wskaźnik PKB per capita (0,83) oraz inne ściśle z nim związane wskaźniki makroekonomiczne (inflacja, eksport, import, „kominy” dochodowe) i demograficzne (śmiertelność noworodków, długość życia, średnia wieku, imigracja). Wiele spośród nich zostało uwzględnionych przy obliczeniu wcześniej omówionych wskaźników dobrobytu (Legatum Institute, 2009) oraz rozwoju społecznego HDI (UNDP, 2009).

Struktura wyznaniowa krajów także korelowała z przypisywanymi im cechami dyspozycyjnymi: odsetek muzułmanów korelował z postrzeganą agresywnością

(0,47), protestantów i niewierzących – z kompetencją (odpowiednio 0,51 i 0,46), a katolików – ze spontanicznością (0,36).

Tabela 6 zawiera też dane związane z bezpośrednimi kontaktami Polaków z opisywanymi krajami i ich mieszkańcami. Korelacje te lokują się na granicy słabych i umiarkowanych. Większa liczba turystów z Polski odwiedzających dany kraj wiąże się z przypisywaną mu większą spontanicznością (0,38), z kolei większa liczba turystów z danego kraju koreluje z postrzeganą kompetencją (0,53) oraz spontanicznością (0,35) tego kraju.

Na koniec zostały przedstawione dane o częstotliwości pojawiania się wzmianek o krajach w internetowych serwisach informacyjnych (bez uwzględnienia ich treści), które zapewne korelują z zawartością tradycyjnych mediów (prasa, telewizja, radio). Stwierdzono dodatnie i umiarkowane co do siły zależności. Większa częstotliwość pojawiania się danego kraju w mediach wiąże się z postrzeganiem jego większej agresywności (0,44; Interia.pl), kompetencji (0,50; Onet.pl) i spontaniczności

Tabela 6

Kulturowe korelaty dyspozycyjnego wizerunku kraju: wskaźniki geograficzne, makroekonomiczne, demograficzne i medialne

Wskaźniki	Agresywność	Kompetencja	Spontaniczność	Postawa	N
Parametry geograficzne kraju (CIA, 2009):					
• Wschód–zachód (długość geogr.)	-0,28	0,28	0,48*	0,53***	40
• Południe–północ (szerokość geogr.)	-0,29	0,44*	0,12	0,21	40
• Powierzchnia	0,37*	-0,16	0,08	-0,15	40
Wskaźniki makroekonomiczne (CIA, 2009):					
• PKB (nominalny)	0,29	0,51***	0,30	0,21	40
• PKB (parytet siły nabywczej)	0,34*	0,34*	0,28	0,11	40
• PKB (PPP) per capita	-0,19	0,83***	0,24	0,50***	40
• Bezrobocie	0,12	-0,27	0,11	-0,05	40
• Dochody gosp. domowych					
o 10% najniższych	-0,13	0,37*	-0,39*	0,03	36
o 10% najwyższych	0,27	-0,41*	0,37*	-0,03	36
• Gini index	0,46**	-0,27	0,15	-0,24	36
• Inflacja	0,14	-0,75***	-0,25	-0,51***	40
• Wydatki na zbrojenie (% PKB)	0,49**	-0,29	-0,11	-0,40**	40
• Eksport ogółem	0,27	0,57***	0,17	0,11	40
• Import ogółem	0,27	0,46**	0,23	0,18	40
• Eksport do Polski (GUS, 2009)	0,24	0,42**	0,12	0,00	36
• Import z Polski (GUS, 2009)	-0,12	0,31	0,36*	-0,28	37

Ciąg dalszy tabeli na następnej stronie

Ciąg dalszy tabeli z poprzedniej strony

Wskaźniki	Agresywność	Kompetencja	Spontanizność	Postawa	N
Wskaźniki demograficzne (CIA, 2009):					
• Liczba mieszkańców	0,51**	-0,11	0,17	-0,17	40
• Średnia wieku	-0,27	0,53***	0,28	0,42*	40
• Tempo wzrostu populacji	0,27	-0,02	-0,21	-0,17	40
• Migracja netto	-0,01	0,62***	0,15	0,25	38
• Urbanizacja	-0,03	0,39*	0,19	0,14	40
• Śmiertelność noworodków	0,12	-0,80***	-0,13	-0,38*	40
• Długość życia	-0,12	0,77***	0,19	0,49**	40
• Płodność	0,27	-0,15	-0,19	-0,32	40
• HIV	-0,13	0,08	0,44*	0,30	40
• Katolicy (%)	-0,23	0,20	0,36*	0,49**	35
• Protestanci (%)	-0,34	0,51**	0,01	0,26	32
• Prawosławni (%)	-0,25	-0,15	0,15	0,02	30
• Muzułmanie (%)	0,47**	-0,03	-0,41*	-0,52**	35
• Niewierzący (%)	-0,33	0,46*	-0,05	0,05	25
• Umiejętność czytania i pisania (%)	-0,35	0,47**	0,25	0,40*	39
• Wydatki na edukację (% PKB)	-0,07	0,29	-0,07	0,06	37
Wyjazdy turystyczne Polaków (GUS, 2009)	-0,18	0,20	0,38*	0,38*	39
Przyjazdy turystów do Polski (GUS, 2009)	-0,03	0,53***	0,35*	0,29	37
Media					
Frekwencja w serwisach internetowych (2009):					
• Onet.pl	0,15	0,50***	0,38*	0,28	40
• Interia.pl	0,44**	0,20	0,13	-0,10	40
• Gazeta.pl	0,30	0,24	0,03	-0,11	40

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

(0,38; Onet.pl). Różnice pomiędzy nośnikami mediów wynikają prawdopodobnie z różnej proporcji materiałów poświęconych polityce międzynarodowej, sytuacji gospodarczej, turystyce itd.

DYSKUSJA

W oparciu o badania ilościowe wizerunku czterdziestu krajów stwierdzono trójwymiarową strukturę atrybutów dyspozycyjnych przypisywanych państwom zarówno na poziomie indywidualnym, jak również kulturowym: agresywność, kompetencja oraz spontanizność. Dyspozycyjny wizerunek kraju jest ściśle związany ze zagregowaną postawą wobec tych krajów wśród Polaków. Ustalone korelaty dyspozycyjnego wizerunku kraju na poziomie zagregowanym wskazują, że ma on

uzasadnienie we wskaźnikach makroekonomicznych, makros społecznych i makropsycho logicznych.

Wyniki badań pozwalają przypuszczać, że proces kształtowania wizerunku kraju z perspektywy zewnętrznego obserwatora (mieszkańca innego kraju) jest podobny do procesu jego powstawania w przypadku wewnętrznego obserwatora (czyli mieszkańca danego kraju). Podobnie jak w badaniach autostereotypu narodowego McCrae i Terracciano (2006), w omawianych badaniach własnych nie stwierdzono związku dyspozycyjnych wizerunków krajów ze zagregowanymi profilami samoopisów ich mieszkańców na skali NEO-PI-R. Natomiast makroekonomiczne i makros społeczne korelaty autostereotypów narodowych były podobne do korelatów dyspozycyjnego wizerunku tych krajów wśród Polaków

(zob. McCrae, Terracciano, Reallo, Allik, 2007a). Co najważniejsze, stwierdzono silne związki na poziomie ekologicznym między autostereotypami mieszkańców a dyspozycyjnym wizerunkiem ich krajów w opinii Polaków. Pozwala to przypuszczać, że w procesie powstawania wizerunku prototypowych przedstawicieli swojego narodu mieszkańcy tych krajów w procesie wnioskowania odwołują się do źródeł podobnych do tych, z których czerpią wiedzę do opisu tychże krajów obserwatorzy zewnętrzni. Różnice kulturowe w zakresie przekonań, aksjomatów społecznych i wartości w percepcji wizerunku krajów są ważniejsze niż domniemane różnice między kulturami w zakresie osobowości (na które wskazują McCrae i in., 2005a, 2007b; zob. odmienne stanowisko: Ashton, 2007; Poortinga, van de Vijver, van Hemert, 2002;), których nie odzwierciedlają ani autostereotypy narodowe (zob. Terracciano i in., 2005a), ani też wizerunki krajów.

Analiza korelatów dyspozycyjnego wizerunku kraju pozwala przypuszczać, że proces atrybucji kompetencji jest oparty przede wszystkim na postrzeganiu efektów zachowań zbiorowych (np. osiągnięty poziom dobrobytu). U podstaw procesu atrybucji agresywności leży najprawdopodobniej postrzeganie zachowań zbiorowych (np. prowokowanie i siłowe rozwiązywanie konfliktów) oraz ich skutków (zniszczenia i ofiary ludzkie) w przeszłości i teraźniejszości. Natomiast przekonania na temat spontaniczności i otwartości krajów powstają raczej wskutek generalizacji zachowań jednostkowych. Obok atrybucji dyspozycyjnej niewątpliwie występują powierzchowne procesy inferencyjne, ale mają one mniejsze znaczenie, o czym świadczą słabsze korelacje np. z nominalnymi wskaźnikami PKB, powierzchnią kraju, liczbą mieszkańców. Być może ich rola jest większa na poziomie jednostkowym, natomiast wskutek agregacji te odchylenia ulegają redukcji.

Trudny do oszacowania jest udział przejętych przekonań na temat cech dyspozycyjnych krajów ze źródeł trzecich bez udziału procesów inferencyjnych, przede wszystkim z mediów, kiedy wprost przypisuje się krajom/narodom określone atrybuty, np. wysoce zorganizowany, cywilizowany, agresywny, otwarty lub spontaniczny. Badania własne wskazują, że częstotliwość pojawiania się informacji o różnych krajach koreluje z ich percepcją, trudno jednak określić bez analizy/kontrolowania treści komunikatów, które spośród nich są w większym stopniu przyswajane: te, w których mówi się o krajach jako podmiotach określonych działań (np. „Rosja zaatakowała Gruzję”), czy też te, w których krajom przypisywane są etykiety (np. „Rosja jest agresorem”). Może to stanowić przedmiot przyszłych badań nad procesem kształtowania wizerunku na poziomie indywidualnym, o którym na

podstawie analizy danych na poziomie zagregowanym można mówić w dużym stopniu tylko hipotetycznie.

Jak już wcześniej wspomniano, należy przypuszczać, że ważnym czynnikiem warunkującym skojarzenia na temat charakterystycznych atrybutów dyspozycyjnych dla danego kraju są przekonania na temat charakterystycznych cech dyspozycyjnych narodu, którego przedstawiciele w opinii obserwatora dominują w danym kraju. Dyspozycyjny wizerunek narodu jako pojedynczy obiekt percepcji niesprowadzalny do sumy lub średniej jego obywateli sam w sobie stanowi interesujący przedmiot badań zarówno na poziomie indywidualnej percepcji, jak również na poziomie zagregowanym, stanowiąc alternatywę dla tradycyjnego nurtu badań nad stereotypami narodowymi. W przypadku zastosowania podobnej procedury badań jak w przypadku dyspozycyjnego wizerunku kraju możliwe będzie porównanie uzyskanych struktur percepcji/dyferencjacji wizerunków narodów i krajów, a w dalszej perspektywie – także zbadanie czynników, które sprawiają, że w przypadku niektórych krajów profile postrzegania krajów i narodów są tożsame, natomiast w przypadku innych – są odmienne. Takim potencjalnym czynnikiem może być stopień powiązań historycznych pomiędzy Polską a tymi krajami. Jeszcze ważniejszym czynnikiem może być sposób konstruowania komunikatów medialnych: kto jest przedstawiany jako dominujący podmiot działań i sprawca wydarzeń, a kto jako ich przedmiot? Czy naród jest przedstawiany jako ofiara rządzących (np. Białoruś), czy jako zaplecze rządzących (np. Rosja)? Tu jest miejsce nie tylko dla badań korelacyjnych, lecz także dla badań eksperymentalnych.

Na koniec warto zaznaczyć, że przedstawiona propozycja konceptualizacji i operacjonalizacji wizerunku krajów w kategoriach przypisywanych im atrybutów dyspozycyjnych jest jedną z wielu możliwych płaszczyzn porównywania wizerunków krajów. Warto zatem eksplorować inne możliwości, w szczególności biorąc pod uwagę zmienne, które chcemy wyjaśnić.

LITERATURA CYTOWANA

- Allik, J., Reallo, A., Möttus, R., Pullmann, H., Trifonova, A., McCrae, R. R. i in. (2009). Personality traits of Russians from the observer's perspective. *European Journal of Personality*, 23 (7), 567–588.
- Ashton, M. (2007). Self-reports and stereotypes: A comment on McCrae et al. *European Journal of Personality*, 21 (8), 983–986.
- Bond, M. H., Leung, K., Au, A., Tong, K. K., de Carrasquel, S. R., Murakami, F., i in. (2004). Culture-level dimensions of social axioms and their correlates across 41 cultures. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 35 (5), 548–570.

- Boski, P. (2009). *Kulturowe ramy zachowań społecznych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Brokken, F. B. (1993). Orthogonal procrustes rotation maximizing congruence. *Psychometrika*, 48 (3), 343–352.
- CBOS (2008). *Stosunek Polaków do innych narodów*, BS/193, komunikat z badań. Pobrano z: www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2008/K_193_08.PDF.
- CIA (2009). *CIA World Factbook 2009*. Pobrano z: www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook.
- Everett, L. V., Entreekin, J. E. (1980). Factor comparability and the advantages of multiple group factor analysis. *Journal Multivariate Behavioral Research*, 15 (2), 165–180.
- Freedom House (2009). *Freedom in the world 2009. Annual Report*. Pobrano z: www.freedomhouse.org.
- Gorbaniuk, O. (2009). *Wizerunek Niemiec i Niemców wśród Polaków: perspektywa psychologiczna i marketingowa*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Gorbaniuk, O., Omiotek, M. (2011). Taksonomia leksykalna skojarzeń i struktura dyspozycji przypisywanych krajom. *Psychologia Społeczna*, 4 (19), 330–350.
- GUS (2009). *Roczniki statystyczne 2008*. Pobrano z: www.stat.gov.pl/gus/roczniki_plk_html.htm.
- Hofstede, G. (2001). *Culture's consequences, comparing values, behaviors, institutions, and organizations across nations*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Hofstede, G., Neuijen, B., Ohayv, D. D., Sanders, G. (1990). Measuring organizational cultures: A qualitative and quantitative study across twenty cases. *Administrative Science Quarterly*, 35 (2), 286–316.
- House, R. J., Hanges, P. M., Javidan, M., Dorfman, P., Gupta, V. (2004). *Culture, leadership and organizations: The GLOBE study of 62 societies*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Inglehart, R., Oyserman, D. (2004). Individualism, autonomy, self-expression and human development. W: H. Vinken, J. Soeters, P. Ester (red.), *Comparing cultures, dimensions of culture in a comparative perspective* (s. 74–96). Leiden: Brill.
- Institute For Economics & Peace (2009). *Global Peace Index*. Pobrano z: www.visionofhumanity.org.
- Legatum Institute (2009). *The 2009 Legatum Prosperity Index Report*. Pobrano z: www.prosperity.com.
- Leung, K., Bond, M. H. (2004). Social axioms: A model for social beliefs in multicultural perspective. *Advanced Experimental Social Psychology*, 36, 119–197.
- Lewicka, M. (2005). „Polacy są wielkim i dumnym narodem”, czyli nasz portret (wielce) zróżnicowany. W: M. Drogosz (red.), *Jak Polacy przegrywają, jak Polacy wygrywają* (s. 5–34). Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- McCrae, R. R., Terracciano, A. (2006). National character and personality. *Current Directions in Psychological Science*, 15 (4), 156–161.
- McCrae, R. R., Terracciano, A., & 79 Members of the Personality Profiles of Cultures Project (2005a). Personality profiles of cultures: Aggregate personality traits. *Journal of Personality and Social Psychology*, 89 (3), 407–425.
- McCrae, R. R., Terracciano, A., & 79 Members of the Personality Profiles of Cultures Project (2005b). Universal features of personality traits from the observer's perspective: Data from 50 cultures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88 (3), 547–561.
- McCrae, R. R., Terracciano, A., Realo, A., Allik, J. (2007a). Climatic warmth and national wealth: Some culture-level determinants of national character stereotypes. *European Journal of Personality*, 21 (8), 953–976.
- McCrae, R. R., Terracciano, A., Realo, A., Allik, J. (2007b). On the validity of culture-level personality and stereotype scores. *European Journal of Personality*, 21 (8), 987–991.
- McGraw, K. O., Wong, S. P. (1996). Forming inferences about some intraclass correlation coefficients. *Psychological Methods*, 1 (1), 30–46.
- Miller, T., Holmes, K. R. (2010). *Index of Economic Freedom*. Washington, D.C.: The Heritage Foundation and Dow Jones & Company, Inc. Pobrano z: www.heritage.org/index.
- Peabody, D. (1985). *National characteristics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Peabody, D., Shmelyov, A. G. (1996). Psychological characteristics of Russians. *European Journal of Social Psychology*, 26 (3), 507–512.
- Poortinga, Y. H., van de Vijver, F., van Hemert, D. A. (2002). Cross-cultural equivalence of the Big Five: A tentative interpretation of the evidence. W: R. R. McCrae, J. Allik (red.), *The Five-Factor model of personality across cultures* (s. 271–292). New York: Springer Verlag.
- Reporters Without Borders (2009). *Press Freedom Index 2009. Annual Report*. Pobrano z: www.rsf.org.
- Shrout, P. E., Fleiss, J. L. (1979). Intraclass correlations: Uses in assessing reliability. *Psychological Bulletin*, 86 (2), 420–428.
- Smith, P. B., Trompenaars, F., Dugan, S. (1995). The Rotter Locus of Control Scale in 43 countries: A test of cultural relativity. *International Journal of Psychology*, 30 (3), 377–400.
- Terracciano, A., Abdel-Khalek, A. M., Adam, N., Adamovova, L., Ahn, C., Ahn, H. N., i in. (2005). National character does not reflect mean personality trait levels in 49 cultures. *Science*, 310 (310), 96–100.
- Transparency International (2009). *Corruption Perceptions Index 2009*. Pobrano z: www.transparency.org.
- UNDP (2009). *Human Development Report 2009*. Pobrano z: www.hdr.undp.org.
- UNWTO (2009). *UNWTO World Tourism Barometer 2009*. Pobrano z: www.unwto.org.
- WVS (2008). *World Value Survey*. Pobrano z: www.wvsevsdb.com/wvs.
- van Hemert, D. A., van de Vijver, F. J. R., Poortinga, Y. H., Georgas, J. (2002). Structural and functional equivalence of the Eysenck Personality Questionnaire within and between countries. *Personality and Individual Differences*, 33 (8), 1229–1249.

The macro-correlates of dispositional country image: Aggregated data analysis

Oleg Gorbaniuk

Institute of Psychology, Catholic University of Lublin

ABSTRACT

Based on aggregation of data collected from 279 individuals aged 16 to 70, describing 40 countries using a list of dispositional adjectives, it was established that the dimension of perception/differentiation of country images were identical at individual and cultural levels of Aggressiveness, Competence, and Spontaneity. The structure isolated at the cultural level explains 87% of variance of country image and 92% of variance of aggregated attitude towards the country. Country image was correlated with the available macro-psychological, macro-social, and macro-economic indices as well as with world development indices. The results of culture-level analyses reveal a relatively high validity of the perception of countries by Poles, which is confirmed by objective macro-indices.

Key words: country image, country personality, culture-level analysis, macro-economic indices, world development indices

Złożono: 3.03.2010

Złożono poprawiony tekst: 28.02.2011/13.12.2011

Zaakceptowano do druku: 29.12.2011